

Bernardo Kucinski

K.: Relato de uma busca

Cosac & Naify
São Paulo, 2011

Urbán Bálint

ELRETTENTŐ PÁRHUZAMOK

Annak a kérdését és szükségességét, hogy a brazil irodalomnak minél előbb be kell tagozódnia a világirodalmi kánonba, még az 1920-as évtized karneváli hévvel izzó modernista mozgalma vetette fel és tűzte zászlajára. Az európai kontinens és mindenekelőtt a volt koloniális anyaország kulturális hatásaitól való elszakadás programja a brazil moderneknek nemcsak egy, a kulturális kannibalizmus egyszerre kreatív és forradalmian agresszív mestermetaforáján alapuló, egészen autonóm irodalmi ökonómia kialakítását jelentette, hanem egyúttal a brazil irodalom úgynevezett „exportirodalommá” alakítását is. A koloniális narratíva megfordításának értelmében így Latin-Amerika legnagyobb országa többé nem importált hatások és minták kritikátlan átvételéből kezdte kiépíteni kultúráját és irodalmát, hanem egy egészen jellegzetes, legsajátabb történelmi, társadalmi, gazdasági és természeti valóságából és hagyományyaiból táplálkozó kulturális logikát léptetett életbe, amelynek működését az irodalmi trendek importja helyett immáron sokkal inkább az autonóm világ kialakítása és ennek exportja határozta meg.

A modernisták kulturális utópiája azonban csak a húszas évek avantgárd mozgalmának örökségéből táplálkozó konkrét költészettel, valamint a szocialista elköteleződéséhez híven komolyan politizáló Jorge Amado színrelépésével teljesedett be. Ez a két, politikai felhangoktól sem mentes tendencia kimozdította végre a brazil irodalmat geopolitikai és nyelvi elszigeteltségéből, és kanalizálta a kulturális cserefolyamatok globális körforgásába. A kontinenseken átívelő konkrét költészet és Amado trópusi színekkel átítatott szociális regényei lettek így gyakorlatilag Brazília első komolyabb irodalmi exportcikkei; az exporthullám pedig a hatvanas évek óta rendíthetetlenül kitart. Ennek köszönhetően a brazil irodalmat ma már a kortárs világirodalmi körforgás egyik legfigyelemreméltebb és legérdekesebb jelenségeként tartják számon.

A brazil irodalom egyre fokozottabb világirodalmi jelentőségét és a globális kulturális térben betöltött kiemelt szerepét mi sem jellemzi jobban annál, hogy a portugál nyelvű ország volt a 2013-as Frankfurti Könyvvásár díszvendége, több mint 90 szerzővel és közel 300 új kiadású művel. A magyar könyvpiac ez idáig még nem mérte fel kellőképpen a brazil irodalom jelentőségét és a benne rejlő lehetőségeket. A konkrétistákkal párhuzamosan a kilencvenes években megjelent ugyan nálunk néhány kortárs regény, de sem Ignácio de Loyola Brandão trópusi vizionarizmusa,¹ sem Dalton Trevisan pornográfiába hajló experimentalizmusa² nem találta meg a maga befogadói közegét, a könyvek egészen a mai napig a magyarországi világirodalom-kiadás méltatlanul elfelejtett gyöngyszemei. A bossa nova énekesből prózaíróvá előlépő Chico Buarque *Budapest* című regénye³ a szerző zenei karrierje, a kellőképpen bizarr magyar tematika és a könyvből készített film miatt akár bestsellerre is válhatott volna, ahogy ez sok más európai országban megtörtént, és bár a könyv a korábban kiadott brazil regényekkel ellentétben legalább kapott némi figyelmet és visszhangot, nem tudott kellőképpen beágyazódni a kritikai diskurzusba. Buarque regénye után több mint egy évtizedet kellett várni egy újabb jelentős brazil szerző kiadására. Clarice Lispector összegyűjtött novelláinak megjelentetése, meglátásom szerint, a 2018-as év egyik legmeghatározóbb világirodalmi eseménye volt, hiszen Lispector a nyolcvanas évek óta igazi sztárszerzőnek számít az angol, a német, az újlatin, valamint a szláv nyelvterületeken. A trópusok Simone de Beauvoir-jának világirodalmi jelentőségét,

1 Ignácio DE LOYOLA BRANDÃO, *Zero*, ford. PÁL Ferenc, Európa, Budapest, 1990.

2 Dalton TREVISAN, *Szajhácska*, ford. PÁL Ferenc, Kráter, Budapest, 1990.

3 Chico BUARQUE, *Budapest*, ford. PÁL Ferenc, Athenaeum, Budapest, 2005.

a kiadást övező várakozásokat és az ez idáig megjelent recenziókat figyelembe véve a szerzőnő, a populáris-ezoterikus irodalomban utazó Paulo Coelho mellett (vagy talán inkább mögött) valószínűleg a legismertebb brazil prózaíróként íródik majd bele mind a köztudatba, mind pedig a kritikai közegbe.

Az alábbi rövid történeti áttekintésből egyértelműen kirajzolódik az, hogy a brazil irodalom kiadásának története Magyarországon a hiányok és a feledésbe hullás története. Az izgalmas és reprezentatív novellaválogatások (Nagyvilág, Magyar Lettre Internationale, Prae) mellett önálló szerzői kötetek meglehetősen ritkán jelentek meg az utóbbi évtizedekben, emellett mind a 19–20. századi klasszikusok, mind pedig a kortárs szerzők tekintetében ordító hiányosságokkal szembesülünk. Ami az irodalomtörténeti „klasszikusokat” illeti, nem jelent meg magyar fordításban sem a realizmus és a modernizmus határán alkotó Machado de Assis, sem a századfordulós brazil társadalom kegyetlen tablóját felvázoló, naturalista Aluísio Azevedo, sem a posztmodern kánon legelismertebb szerzője, a világirodalmi kontextusban csak „brazil Joyce-ként” számon tartott João Guimarães Rosa. A nemzetközi szintéren is meghatározó, tágabb értelemben vett kortárs brazil alkotók közül komoly hiányként könyvelhető el Rubem Fonseca, Lygia Fagundes Telles, João Ubaldo Ribeiro, Sérgio és André Sant’Anna, Milton Hatoum, Luiz Ruffato, Alberto Mussa kiadásának elmaradása, csak hogy pár nevet említsek a sok közül.

Bernardo Kucinski nevével probléma nélkül kibővíthető a lista, hiszen a szerző *K.: Relato de uma busca* [K.: Egy nyomozás története] című, 2011-ben kiadott regénye az utóbbi években angol, német és spanyol fordításban is megjelent, aminek köszönhetően a brazil politikai-közéleti újságírás meghatározó hangjaként számon tartott Kucinski gyorsan bekerült a világirodalmi körforgásba. A *K.* a brazil történelem és kulturális emlékezet meglehetősen sötét korszakában, az 1964 és 1984 között fennálló katonai diktatúra éveit játsszódik, tökéletes körképét és látéletét adva a kérdéses periódusnak. Főszereplője a lengyel–zsidó származású K., aki fiatal militáns baloldaliként a harmincas évek közepén arra kényszerült, hogy elhagyja hazáját, és mint annyi sorstársa, ő is az új világban, a jövő kontinensén telepedjen le. A sors iróniájának köszönhetően a harmincas évek Brazíliájának világát és kultúráját egy erőteljesen nemzeti orientációjú totalitárius rendszer, Vargas Új Állama (‘Estado Novo’) határozta meg. Bár a regény csak ritkán ugrik vissza ebbe az idősíkba, azt viszont egyértelműsíti, hogy a történelem újra és

újra ismétli önmagát, a tragédiát farce, majd a farce-ot újabb tragédia követi, és a társadalmak, függetlenül attól, hogy az európai vagy az amerikai kontinensen járunk, újra és újra reprodukálják a totalitarizmus hübrisét. A harmincas évek Lengyelországa, majd a térségben eluralkodó hitleri terror, Vargas Új Állama és a hatvanas években megszilárduló katonai diktatúra Kucinski szerint gyakorlatilag ugyanazt a történeti valóságot teremtik meg, ugyanaz az elnyomólogika tartja fenn működésüket, a regény fejezeteiben pedig ezeknek a különböző történelmi helyzetekből származó önkényuralmi rendszereknek a világa egymásra montírozódik, és mind a hatalom, mind pedig az áldozatok oldalán újratermelődnek bizonyos működési mechanizmusok. A regény ennek köszönhetően felnyílik egy általánosabb politikai-társadalmi-történelmi horizont felé, hiszen a totalitárius rendszerek hatalmi működését, erőviszonyait, perverz struktúráinak hálózatát nemcsak az adott kronotoposz szintjén mutatja be, hanem azt egy univerzálisabb érvényű történelmi valóságba is beírja. Kucinski könyve így nem csupán a brazil katonai diktatúra egy izgalmas krimiszállal beoltott dokumentumregénye, hanem az elnyomás és az önkényuralmon alapuló hatalmi konstrukciók általános jellemzése és kritikája is egyben, amelynek olvasása az egyes elnyomótechnikák közötti párhuzamok miatt döbbenetes élmény lehet egy kelet-közép-európai olvasó számára.

A *K.* tehát egyfelől beíródik egy lokális prózahagyományba, mely a 20. század második felében a latin-amerikai kontinensen kiépülő diktatúrák emlékével vet számot. Roberto Bolaño és Isabel Allende regényei a Pinochet-rezsim kegyetlenkedéseivel szembesítenek, Tomás Eloy Martínez és Ernesto Sabato a Perón-diktatúra világát és a hozzá tartozó mítoszokat járják körbe, Mario Vargas Llosa művei pedig két latin-amerikai ország totalitárius logikáját is felelevenítik. A katonai uralomra alapozott politikai rendszerek irodalmi archeológiájának mindezek mellett Brazíliában is komoly hagyománya van, elég csak felidézniük a fentebb már említett Lygia Fagundes Telles és Ignácio de Loyola Brandão témában idevágó könyveit. Másfelől viszont a *K.* az európai önkényuralmi rendszerek kulturális emlékezetével is párbeszédbe lép, elsősorban a főszereplő zsidó származása, a São Paulo-i zsidó közösség hagyományai, a jiddis nyelv és irodalom kérdései, valamint a brazil katonai rezsim és a nácizmus között felvázolt párhuzamok alapján. Az ellenzéki aktivitása miatt a titkosrendőrség hatékony közreműködésének köszönhetően nemes egyszerűséggel „eltüntetett” egyetemi tanár lánya után nyomozó *K.* saját személyes tragédiáját a holokauszt

tragédiájához hasonlítja, ami őt is elvezeti az abszolút gonosz, az elképzelhetetlen tragédia reprezentálhatóságának, illetve reprezentálhatatlanságának kérdéséhez. Vállalkozásával, amelynek keretében jiddis nyelven szeretné megírni eltűnt lánya iránti meddő nyomozásának történetét, egy idő után felhagy, hiszen azzal kell szembesülnie, hogy a kegyetlenségnek az a története, melyet lányának sorsa felmutat, a shoah tragédiájához hasonlóan, egy nyelvileg artikulálhatatlan tartományba tartozik.

A regény cselekményét, ahogy arra maga a cím is utal, alapvetően K. nyomozásának története tölti ki, annak a története, melyet a jiddis nyelvű költőként és irodalmárként is dolgozó elbeszélő egyszerűen nem tudott megírni. A rövid fejezetekben azonban nem csak K. útját követhetjük végig a hatalmi viszonyokkal át- meg átszótt perverz társadalmi térben, ahol minden telefont lehallgatnak, minden falnak füle van és minden barát mögött ott áll egy besúgó, hiszen a regény az áldozat mellett az elnyomó hangjának is teret ad. A könyv fejezetenként váltogatja a fokalizációt, és olykor a névtelen elbeszélő magát a narrációt is átengedi a diegézisben felbukkanó különböző szereplőknek. A szöveg így egészen árnyalt képet ad egyfelől magáról a nyomozásról – amely kormányhivatalokba, rendőrkapitányságokra, kórházakba, ügyvédi irodákba, zsinagógákba és egyetemi előadókba vezet el az eltűnt lánya után kutató apát –, másfelől pedig a nyomozáson keresztül feltárja az eltűnésért felelős totalitárius rendszernek az összetett, végtelenül cinikus és perverz működésmódját, és azt az önkényuralmi logikát, amelynek értelmében a hatalom lényegileg járja és itatja át az emberi kapcsolatok és termeli ki magát a szubjektumot. Kucinski regényének talán ez a legnagyobb erénye, hiszen nemcsak a rendszer áldozatait szólaltatja meg és helyezi előtérbe, hanem egyúttal maga a hatalom és annak különböző képviselői – a titkosrendőrség vezetője, a besúgók, a kínzásokért felelős smaszterek, a családjukat féltő, egyszerű kollaboránsok, a cinikus politikusok – is hangot kapnak. Ennek köszönhetően a könyv nem egy egyoldalú narratívát állít fel hatalom és áldozat, úr és szolga viszonyában, hiszen a hatalmi hierarchiák és logikák egy jóval összetettebb és korántsem egyértelmű hálózatot rajzolnak ki, amelyben tökéletesen lehetetlen eligazodni. Ennek fényében nem csoda, hogy mind a regény címe és a főszereplő neve nemcsak Kucinski családtörténetére utal – amely a regény cselekményét inspirálta –, hanem egy közvetlen Kafka-referencia is egyben, mely egyrészt a hatalom és a szubjektum viszonyának abszurdításához, másrészt pedig a zsidóság és a zsidó irodalom hagyományaihoz utalja az olvasót.

2018. október 28-án az a Jair Bolsonaro nyerte meg Latin-Amérika legnagyobb országának választásait, aki nyíltan élteti a Kucinski könyvében bemutatott katonai diktatúra világát, annak működésmódját és politikai szerkezetét pedig mérvadónak tartja a brazil társadalom megreformálásának szempontjából. Ezt figyelembe véve a *K.* egy elrettentő fontosságú művé értékelődik, amely szembesít a múlt barbárságával és arra hívja fel a figyelmet, hogy a történelem ismétlődését, a politikai struktúrák visszatérését mindenáron meg kellene akadályozni.

Marko Vidojković

E, baš vam hvala – Smrt bandi – sloboda Jugoslaviji

Laguna
Belgrád, 2017

Orovec Krisztina

SZUPERTÁRSADALOM: UTÓPIA?

Ma is sokan hisznek abban, hogy ha 1989 tavaszán az események valamilyen véletlen vagy szándékos beavatkozás folytán teljesen más fordulatot vesznek, mára megvalósult volna a jugoszláv álom. Mi lett volna, ha Jugoszlávia megmaradt volna nagynak, ha az akkori ideológiai eszmények, az akkori gazdasági, politikai körülmények zavartalanul tovább fejlődtek, erősödtek volna? Vagy esetleg látszatgazdagság, látszathalál volt-e az, és ebből eredően az utópia valóra válása lehetetlen?

Marko Vidojković *E, baš vam hvala – Smrt bandi – sloboda Jugoslaviji* [Hát, köszönjük szépen – Halál a bandákra, szabadság Jugoszláviának] című társadalmi szatírjában létrehoz egy párhuzamos valóságot, amely

bár önmagában fantasztikus, a szétváló univerzumon kívül nincsenek benne tisztán fantasztikus elemek. Hiszen minden, ami a másik dimenzióban történik, természetes következmény és akár józan ésszel is elképzelhető valóság – már amennyiben abból indulunk ki, hogy a hetvenes-nyolcvanas évek titói ideológiájának szépsége, boldogsága és az akkori Jugoszlávia gazdasági ereje valódi volt – és nem csak valami színes díszlet, amely mögött mélyen gyökerező társadalmi válság rejtlett.

A kilencvenes évek délszláv háborúinak kitörése óta titokban vagy nyíltan sokan visszasírták és visszasírják az aktuális helyzetükből nézve paradicsominak, tökéletesnek tűnő időszakot. Ahogy teltek az évek és a háború egyre véresebb, a nacionalizmus, a vallási és faji alapú gyűlölet minden posztjugoszláv tagállamban egyre erősebb lett, a jugonosztalgia ezzel párhuzamosan egyre idealisztikusabbá, romantikusabbá, giccsesebbé, a valóságtól egyre elrugaszkodottabbá vált. A jugonosztalgia lángja az utóbbi években mintha lassan csitulóban lenne. A mostani, fiatalabb generációk, akik a kilencvenes évek délszláv konfliktusai idején vagy azt követően születtek és nőttek fel, már nem álmodoznak újraegyesülésről, igaz, már nem is hallanak annyi fantasztikus történetet arról, mekkora anyagi és szellemi gazdagságban, milyen ideális testvériségben és egységben éltek a szüleik meg a nagyszüleik a minden nemzet felett atyáskodó Josip Broz Tito, egykori szövetségi államfő Jugoszláviájában.

Tito 38 évvel ezelőtti halálát követően egyre jobban erősödtek, gyorsultak az erjedési folyamatok, Jugoszlávia elindult a széthullás felé vezető úton. Ma sincs konszenzus arról, hogy kik, mikor, miért idézték elő a válságot, és hogy a délszláv konfliktussorozat kitörését vajon meg lehetett-e volna akadályozni. Természetesen minden nemzet a másikban látja a bűnbakot, és a sajátjait idealizálja, ugyanakkor siratja is. Bár sokak szerint visszanyúlik a hetvenes évekre, a délszláv válság világos kezdete egyes elméletek alapján pontosan 1989-re datálható, arra az évre, amikor Szerbia alkotmányának megváltoztatásával megszüntették Koszovó és Vajdaság tartományok autonómiáját. Ez a döntés már elővetítette a folytatást: óhatatlanul Szlovénia és Horvátország kiválásához vezetett. A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság széthullása és a krízis kiteljesedése hivatalosan és végérvényesen 1991. június 24-én történt meg, amikor a fent említett két tagállam egyoldalúan kinyilvánította függetlenségét. Az egykori nagy Jugoszlávia helyén független, de sérülékeny miniköztársaságok jöttek létre. És kitört a háború.

Marko Vidojković 1975-ben született Belgrádban, így még élénk gyerek- és ifjúkori emlékei vannak a jugoszláv aranykor késői szakaszáról. Arról az időszakról, amikor a nagy Jugoszlávia még olyan fejlett és erős volt, hogy mind a minőség, mind az ár tekintetében megérte kizárólag hazai terméket vásárolni, sőt a környező országokból is ide jártak az emberek élelmiszerért, háztartási gépekért és bútorért. Élénk és akadálymentes volt az áruforgalom a tagállamok között, virágzott az ipar, kitermeltek mindent, ami kell, importra gyakorlatilag nem is volt szükség: minden háztartásban volt egy (montenegrói) Obod márkájú hűtőszekrény, egy (szlovéniai) Gorenje mosógép, egy (szerbiai) Zastava gépkocsi, a szobákban (boszniai) Šipad szekrények magasodtak, a gyerekek a (horvát) Kraš édességeit majszolták. A felsorolt gyárak termékeit külföldön is vették, mint a cukrot. Ez (volt) a valóság. Mára viszont ezek a vállalatok tönkrementek, vagy magánosították őket.

Az *E, baš vam hvala* című regényben viszont a tökéletesen működő szocialista állam kellős közepébe csöppenünk. Belgrádban vagyunk, 2017-et írunk. Ebben a párhuzamos dimenzióban Jugoszlávia él és virul, nem hullott darabokra. A titkos csúcstalálkozóra utazó szövetségi állami vezetők repülőgépe ugyanis 1989. június 3-án ismeretlen okokból lezuhant, mindannyian hősi halált haltak, emlékükre a szocialista realizmus stílusában monumentális emlékművet létesítettek Belgrádban. Haláluk ténye, amelyet égi jelként értelmeztek, megerősítette a jugoszláv polgárok összetartozás-érzését. 1989-től megerősödött és szédületes fejlődésnek indult a szövetségi állam: a Zastava 1001 elektronikus autók nesztelenül száguldoznak a nyolcsávos föld alatti autópályákon, a Jugoszláv Állami Vasutak mágneses-levitációs szupergyors szerelvényei Jugoszlávia egyik csücskétől a másikig, Ljubljanától Szkopjéig suhannak, a gyerekek Gorenje típusú tableteken tanulnak az iskolában, az állami hivatalok alkalmazottai pedig EI Nis szuperszámítógépeken dolgoznak és Obod Cetinje OC300xi okostelefont nyomkodnak. Az a néhány munkanélküli vagy szegény sorsú polgár, aki alig-alig, de akad még az országban, dúskál a mérhetetlenül bőkezű állam szociális segélyeiben. A régi nagy együttesek (például a Šarlo Akrobata) nem bomlottak fel, hanem újabbnál újabb lemezeket jelentettek meg, és világhírűek lettek. A Dnevnik Lapkiadóház továbbra is, évtizedek óta rendszeresen nyomtatja a *Dylan Dog* képregényt. Mindezek után szinte már természetes: a marihuána legális. A kommunista öngazgatású államberendezésben nincs bűnözés, hiszen alapjaiban elfojtják, meg hát nincs is rá szükség, hiszen jóléti társadalom lévén mindenki gazdag és

boldog. Jugoszlávia a világ legfejlettebb szövetségi állama, emiatt kénytelen lezárni a határait a nyugati, fejletlenebb társadalmakból beözönlő kívánó szerencsétlen gazdasági migránsok elől. Vidojković vízióját nem tekinthetjük teljesen fiktívnek, hiszen reális múltbéli tényekből táplálkozik, nincsenek benne meseelemek. Az olvasó folyton úgy érzi: akár így is lehetett volna. Persze a szarkazmus mindent erősen áthat.

Hősünk, Mirko Šipka elvtárs a jugoszláv szupertársadalom polgára, kutatóként dolgozik a 13. szövetségi állami minisztériumban, a megmagyarázhatatlan fenomének kivizsgálásával foglalkozó igazgatóságon. Bár a jugoszláv tudósok a legjobbak az egész világon, még ők sem találnak mindenre magyarázatot, így Šipka a kelet-szerbiai parasztokat ijesztgető bőgőmajom vagy a Macedóniában táncoló erdei tündérek esete kapcsán nyomoz. És persze később őt bízzák majd meg a párhuzamos dimenzió felé nyíló portálok problematikájának kivizsgálásával is.

A cselekmény kezdetén Mirko Šipkát, de fokozatosan a regény egyre több más szereplőjét is, éjszakánként egyre furcsább és valószínűbb álmok gyötrik: önmagukat látják, de leromlott fizikummal, a jelenlegihez valami módon hasonlító, de mégis más, szegényesebb, rosszabb körülmények között. Később, az álmokat követő ébredéskor rendre kisebb testi elváltozásokat is észlelnek magukon. Ezek a misztikus előjelek előrevetítik a kozmikus katasztrófát: kiderül, hogy egyelőre megmagyarázhatatlannak tűnő hiba csúszott az univerzum gépezetébe, aminek folytán tér-idő portálok nyílnak egy másik dimenzió felé, és dühítő módon csetnikek meg usztasák hullanak be véletlenszerűen Šipkáék ideális világába. Utóbb kiderül, a portál mindkét irányba működik. Így kerül át Šipka elvtárs is a mai Szerbiába. Miután felocsúdik, néhány perc elég ahhoz, hogy felmérje a helyzetet. Undorral, rémülettel és felháborodással vegyes döbbenettel veszi tudomásul: ebben a világban virágzik a bűnözés, a korrupció, bömböl az ízléstelen turbofolk zene, a tévéből ömlik a giccs és az erőszak, az utcán mindent ellep a szenny és a bűz, az emberi gondatlanság, hanyagság, igénytelenség jelei mutatkoznak mindenütt. A politikai vezetők pedig egytől egyig romlottak. Ebben a másik világban fellelhető minden, már ismert szereplő hasonmása, de persze mindegyikük a maga módján idomult a megváltozott körülményekhez. Előáll például egy olyan groteszk helyzet is, hogy Mirko Šipka részt vesz másik világbeli hasonmása temetésén, és ahogy kerül-fordul, olyan figurákba botlik, akik „amott” már nem élnek, mert árulásért kivégezték őket.

A regénybeli másik dimenzió tökéletes ellentéte az eszményi Jugoszláviának. Viszont egyikben sem minden fehér vagy fekete: az ideális, de represszív, egypártrendszerű Jugoszlávia törvényei szigorúak, sterilek, a kihágásokat könyörtelenül büntetik, a büntetés-végrehajtók a testvériség-egység jegyében szemrebbenés nélkül gyilkolnak. A Párt áll mindenek felett. Ha a biztos alapokon nyugvó társadalmi berendezkedésük meginogni látszik, az elhivatottak valóban mindenre képesek. Miután kiderül, hogy csak akkor őrizhetik meg a fennálló kozmikus rendet, ha kolonizálják a másik dimenziót, élőben végzik ki a romlás jelképének kikiáltott tévés valóságshow szereplőit, sőt, klónozzák Titót azzal a céllal, hogy az egykori elnök habitusával, forradalmi beszédeivel próbáljon hatni a másik dimenzió polgáira.

Emellett a tökéletes Jugoszláviában az emberi kapcsolatok is meglehetősen ridegek – erről tanúskodik Šipka elvtársnak a szüleivel való, távolságtartó kapcsolata, de a feleségével és közös szeretőjükkal, Marinával kiépített, szinte csak szexualitáson alapuló, pajkos, problémamentes, ugyanakkor meglehetősen felszínes viszonya is. Mirko Šipka a másik világban találja meg először a közös hangot az itt megtört, fásult, romlott egészségi állapotú apjával. Ebben a dimenzióban van egy kislfia is, aki az első pillanattól kezdve feltétlen szeretettel csügg rajta.

Marko Vidojković jogi egyetemet végzett író, újságíró, emberi jogi harcos, énekes, zenész, vitathatatlanul az egyik legnépszerűbb kortárs prózaíró Szerbiában. Élénk érdeklődés övezte a *Kandže* [Karmok] és a *Sve crvenkape su iste* [Minden piroska egyforma] című regényeit is, amelyekkel kivítva mind a kritikusok, mind pedig a közönség elismerését. Az *E, baš vam hvala* című regény Vidojković kilencedik könyve. Első kiadása 2017 szeptemberében látott napvilágot, és azóta kilenc kiadást ért meg, összesen mintegy 23 ezer példányt adtak el belőle nemcsak Szerbiában, hanem az exjugoszláv térség más országaiban is. Horvátországban külön kiadással jutalmazták, és ott is hónapokig állt az olvasói toplisták élén. A bejelentések szerint a regény hamarosan megjelenik Macedóniában és Szlovéniában is. Vitathatatlan népszerűsége, szórakoztató, olvasmányos stílusa sokakat vezethet meg gondolatlanul arra a következtetésre, hogy maradandó értéket nem hordozó, C kategóriás akcióponyváról van szó. Ám ahogy a regény kritikussai, úgy maga a szerző is rámutat a regény tudatos társadalmi szerepvállalására. Kritikussai azt írják: még ha Jugoszlávia újjászületése hosszú ideig csak álom marad is, Marko Vidojkovićnak egy csapásra sikerült újra egyesítenie az exjugoszláv térség olvasóit. Maga a szerző a kötet megjelenése

előtt néhány nappal, a Vreme című hetilapnak adott interjújában politikai aktivizmusa megtestesülésének nevezte a regényt: „A *Kandže* után ez a második társadalmilag maximálisan elkötelezett könyvem, és mindkettő abból a vágyból született, hogy általuk valahogyan túllépjek, túlmutassak az elviselhetetlen társadalmi szituáción.”

Bár Vidojković vitathatatlanul rokonszenvez gyerekkora Jugoszláviájával, azért a könyvében is érezteti: tisztában van a tényekkel, amelyek a valóságban válsághoz vezettek. A regény így a radikális nacionalizmus kritikájaként is olvasható. Szatirikus alapállásában nem kíméli egyik dimenzió állapotait, alakjait sem. A „tökéletes” Jugoszláviában főleg kissé sóltan, unalmas vagy együgyű, és ebből fakadóan komikus alakok élnek felszínes életüket, a másik dimenzió lakosai pedig, bár általában izgalmasabb személyiségek, lustaságuk, közönyük mégis kiábrándítóvá, és nem kevésbé nevetségessé is teszi őket. Statikus figurák, afféle pojácaik mindannyian, nem esik át jellemfejlődésen még a főhős sem – aki egyébként mindvégig nagyon komoly marad –, a hangsúly az akciódús cselekményen és a szereplők makacs statikusságából is fakadó helyzetkomikumon marad. Viszont a két dimenzióban megismerjük szinte mindegyik figura lakmuszpapírszerűen változó A és B verzióját, és ez különleges módon teszi árnyalttá őket. A másik dimenzióra – vagyis egészen egyértelműen: a mi valóságunkra – vonatkozó szövegrész burkolatlan ugyan, de éles társadalomkritika. Nem csoda hát, ha Marko Vidojković könyve nem szerepelhet a legtöbb fórumon Szerbiában. Az N1 hírtelevíziónak, amely a kevés független országos hírcsatornák egyike, Vidojković így nyilatkozott: „Engem a könyvbéli világban már rég letartóztattak volna, a kommunisták nem angyalok, de ehhez a szarhoz viszonyítva minden angyalibb. Ha van valaki, aki megpróbál kihúzni ebből a szarból bennünket, legyenek azok akár másik dimenzióból érkező kommunisták is – szuper.”

Az *E, baš vam hvala* a kortárs szerb irodalomban egyedülálló stílusú és tartalmú regény. Olvasója történelmi és politikai utalásokkal átszőtt, izgalmas cselekményre, vicces akciójelenetekre, gyakran tragikomikumba hajló, fanyar humorú narrációra, fergeteges szórakozásra számíthat. Vidojković hőse hivatalból beutazza az egész nagy Jugoszláviát, így egy sajátos társadalmi keresztmetszet tárul fel – mindkét dimenzióban –, mely a közelmúlt történelmének és a jelennek az újraértelmezésére sarkall.